

„Pozdravujte Junii“

„Pozdravte Andronika s Junií, mé krajany a spoluvězně, významné apoštoly, kteří patřili ke Kristu dříve než já“. – Římanům 16:7, NBK

Podobně jako Ježíš, ani apoštol Pavel se nijak nebránil společnosti žen. Kromě dalších míst v Písmu je tato skutečnost patrná i ze závěrečné kapitoly jeho dopisu do Říma. Nejenže je jeho dopis doručen prostřednictvím Phoebe, diákonky sboru v Kencherejích, ale zároveň v něm Pavel nechává pozdravovat dalších osm žen: Prisku, Marii, Tryfénu, Tryfósu, Persidu, matku Rufa, jejíž jméno neuvádí, nicméně ji označuje jako i svoji matku, Julii a další ženu, tělesnou sestru svého přítele Nerea.

Pavel v dopise dále nechává pozdravovat výše zmíněnou Junii, kterou společně se služebníkem Andronikem nazývá svojí „krajankou“, svým „spoluvězněm“, a rovněž „významným apoštolem“. Anebo ne?

Tuto otázku je třeba si položit z toho důvodu, že v závislosti na tom, jaký překlad Bible si vybereme, dojdeme ke dvěma velmi odlišným skutečnostem:

1. Osoba, kterou Pavel pozdravuje společně s Andronikem, je nebo není žena. Pokud ji totiž překladatel nechápe jako ženu, dává této osobě jméno Junias. Teprve pokud ji naopak chápe jako ženu, dává jí jméno Junia.
2. Andronikus a Junia/Junius jsou, opět podle chápání překladatele, označeni buď jako „významní apoštolové“ (NBK), nebo pouze jako muži, jichž si ostatní apoštolové „velmi váží“ (Petřů).

Zde jsou některé české překlady Římanům 16:7, které dané tvrzení dobře dokládají:

- a: „Pozdravte Andronika s Junií, mé krajany a spoluvězně, významné apoštoly, kteří patřili ke Kristu dříve než já“. (Nová Bible Kralická, dále jen NBK)
- b: „Pozdravujte Andronika a Junia, původem židy jako já a kdysi spoluvězně, apoštoly, kteří se těší zvláštní vážnosti a uvěřili v Krista dříve než já“. (Ekumenický překlad, dále jen EP)
- c: „Pozdravte Andronika a Junia, příbuzných mých a spoluvězňů mých, kteříž jsou vzácní u apoštolů, a kteříž přede mnou byli v Kristu Ježíši“. (Bible Kralická, dále jen KB)
- d: „Pozdravte Andronika a Junii, mé příbuzné a mé spoluvězně, kteří jsou ve vážnosti mezi apoštoly, a kteří též byli v Kristu přede mnou“. (Nová smlouva – Český studijní překlad, dále jen ČSP. Tento překlad uvádí jako variantu v poznámce pod čarou „Junia“.)
- e: „Pozdravujte mé soukmenovce, Andronika a Junia; byli se mnou společně ve vězení, apoštolové si jich velmi váží, ti se stali křesťany ještě přede mnou“. (Petřů, dále jen PE)
- f: „Pozdravujte Andronikose a Junias, mé příbuzné a spoluzajatce, kteří jsou váženými muži mezi apoštoly, a jsou ve spojení s Kristem déle než já“. (Překlad Nového světa, dále jen NS)

Je pozoruhodné, do jaké míry se výše uvedené překlady liší nejenom v tom, zda je pro ně pozdravovaná osoba mužem nebo ženou, ale i v tom, zda Andronika a tuto osobu řadí mezi apoštoly. Srovnajme:

NBK uvádí ženu Junii, a oba, muže Andronika i ženu Junii, řadí mezi apoštoly.

EP uvádí muže Junia, a oba muže, Andronika a Junia, řadí mezi apoštoly.

KB uvádí muže Junia, ale (pokud v tomto případě dobře rozumím staročeštině) ani Andronika, ani Junia neřadí mezi apoštoly, nýbrž mezi služebníky, kterých si apoštolové váží.

„Pozdravujte Junii“

ČSP se nejvíce blíží NBK. Dává přednost tomu, že Junia byla žena (ale srovnej poznámku pod čarou), a Andronika i Junii označuje jako apoštoly.

PE je totožný s KB: oba pozdravovaní jsou muži, Andronikus a Junius, ale žádný z nich není apoštol; apoštolové si jich pouze váží.

NS je totožný s EP a uzavírá tuto názorovou nejednotu s tím, že Pavel má oba pozdravované za muže a řadí je mezi apoštoly.

Zjednodušme:

J je žena NBK ČSP	J je muž EP, KB, NBK, PE, NS	A i J patří mezi apoštoly EP, ČSP? NS	A a J nepatří mezi apoštoly KB, PE, ČSP?
-------------------------	------------------------------------	--	---

(Poznámka: ČSP není v otázce příslušnosti mezi apoštoly jednoznačné. To, že někdo je „ve vážnosti mezi apoštoly“, může znamenat jak to, že je sám apoštol, a k tomu vážený, nebo to také může znamenat, že si ho apoštolové váží, to jest mají ho ve vážnosti, ale nepočítají ho mezi sebe.)

Na první pohled je ovšem patrné, že je velký rozdíl mezi tím, zda měl Pavel na mysli ženu Junii nebo muže Junia, a zda Pavel řadil Andronika a Junii/Junia mezi apoštoly, a navíc k tomu mezi „významné apoštoly“, nebo zda je měl pouze za křesťany, kterých si on a apoštolové sice váží, ale mezi sebe je nepočítají.

Je také patrné, že na tom, zda se jedná o ženu Junii nebo muže Junia, a zda případná Junia byla nebo nebyla apoštolem/apoštolou, může záviset náš názor na to, jakou úlohu mají a mohou podle Bible hrát ženy v křesťanských církvích. Neboť pokud na základě rozboru tohoto textu dojdeme k závěru, že Pavlem pozdravovanou osobou byla žena Junia, která se navíc řadila mezi významné apoštoly, pak to nutně bude mít dopad na náš názor ohledně toho, zda se ženy mohou ujímat vedoucích postavení (vyučovacích, rozhodovacích apod.) v současných křesťanských církvích.

Na závěr této úvodní části je třeba se zmínit o autorovi a díle, ze kterého budu převážně čerpat. Mé následující poznámky jsou založeny na monografii nazvané „Junia, první apoštol mezi ženami“ (*Junia, The First Woman Apostle*), kterou v roce 2005 napsal profesor Eldon Jay Epp. Profesor Epp je nespornou autoritou v otázkách textové kritiky, o čemž svědčí například to, že byl požádán o napsání hesla „Textová kritika“ pro biblický slovník *Anchor Bible Dictionary* (vyšel v roce 1983), který je v anglosaském světě obecně pokládán za dosud nejlepší vůbec kdy vydaný biblický slovník. V letech 2002 až 2005 působil jako hostující profesor na prestižní Harvardské Bohoslovecké fakultě (Harvard Divinity School).

OBSAH:

Část I: Junia/Junias od napsání dopisu Římanům až do konce 19. století

- A: Gramatický rozbor řeckého textu:
 - řecký text v originále podle Westcotta a Horta a UBS4
 - transliterovaný řecký text
 - Ιουνιαν – ženské nebo mužské vlastní jméno?
- B: Názor církevních otců a převládající názor prvních dvanáct století
Jan Zlatoústý a Junia
- C: Konec Junie, začátek Junia
Martin Luther: „Grüsset den Andronicum und den Juniam“

Část II: Junia/Junias a textová kritika

- A: Stručná historie přenosu textu Nového zákona
Čtyři textové „rodiny“
- B: Erasmus Rotterdamský
- C: Theodor Beza a Textus Receptus – Přijatý text
- D: B. F. Westcott a F. J. A. Hort a památný rok 1881
Eberhard Nestle

Část III: Junia/Junias od roku 1913 do současnosti

- A: Junia jako Junias v českých a anglických Bibliích
- B: J. B. Lightfoot a Revidované vydání z roku 1881
- C: Erwin Nestle, Nestle/Aland, UBS a náprava omylu po 75 letech

Část IV: Andronicus a Junia, „významní mezi apoštoly“

- A: Může být žena apoštolem?
- B: Vliv androcentrismu na překlad a výklad textu
- C: Názor ženské části akademie

Závěr: Ženy jako apoštolky v 1. století a dnes

Část I: Junia/Junias od napsání dopisu Římanům až do konce 19. století

A: Gramatický rozbor řeckého textu:

1. řecký text v originále podle Westcotta a Horty a UBS4 ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ 16:7: ἀσπασασθε ἀνδρονικον και ιουνιαν τους συγγενεις μου και συναιχμαλωτους μου οιτινες εισιν επισημοι εν τοις αποστολοις οι και προ εμου γεγοναν εν χριστω
2. transliterovaný řecký text podle Westcotta a Horty a UBS4 ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ 16:7: aspasasathe andronikon kai iounian tous sungeneis mou kai sunaichmalōtous mou oitines eisin episēmoi en tois apostolois oi kai pro emou gegonan en christō
3. Ιουνιαν – ženské nebo mužské vlastní jméno?

Především je třeba si uvědomit, že vlastní jméno pozdravované osoby je ve 4. pádu jednotného čísla, který je v originále písemně vyjádřen jako Ιουνιαν. Protože původní řecký text neměl vyznačené přízvuky, může být tento 4. pád j. č. (Ιουνιαν) v řečtině chápán několika způsoby, a sice podle polohy přízvuku. Podle umístění přízvuku může pak být Ιουνιαν chápáno jako tvar ženského vlastního podstatného jména ve 4. pádu j. č., to jest v řečtině, Ιουνίαν, česky „Junii“. Potom by jeho prvním pádem bylo ženské podstatné jméno „Ιουνία“, česky „Junia“.

Podle umístění přízvuku může však být tento 4. pád j. č. (Ιουνιαν) teoreticky chápán jako tvar nikdy nedoloženého mužského vlastního podstatného jména, které by se – pokud by existovalo – mohlo ve 4. pádu j. č. vyskytovat ve dvou formách, a sice jako Ιουνιαν nebo jako Ιουνίαν, přičemž obě tyto formy by byly 4. pádem řeckého vlastního jména mužského rodu, které by v 1. pádu znělo „Junias“. Junias by přitom mělo být buď zkrácenou formou řeckého vlastního jména Junianos, nebo latinského vlastního jména Junianus.

Ιουνιαν jako 4. pád ženského podstatného jména vlastního Junia

Epp uvádí sedm důvodů, proč by pro překlad řeckého Ιουνιαν mělo být zvoleno ženské vlastní jméno „Junia“.¹

- a: Junia bylo běžné římské jméno;
- b: církevní otcové bez výjimky překládali Ιουνιαν jako ženské podstatné jméno vlastní Junia;
- c: ženský tvar ve 4. pádu (Ιουνίαν) byl uváděn ve všech vydáních Řeckého nového zákona, počínaje Erasmem v roce 1516 až do vydání roku Erwina Nestleho v roce 1927;
- d: všechny dostupné rané překlady (první latinské bible, Vulgáta, koptské a syrské překlady) transkribují jméno v jeho ženské formě;
- e: téměř bez výjimky všechny anglické překlady Nového zákona, počínaje Tyndalem v roce 1526/1534 až do poslední čtvrtiny 19. století překládaly Řím 16:7 jako Junia;
- f: nelze doložit ani jeden případ, kdy bychom v praxi našli údajné maskulinní tvary zkráceného vlastního podstatného jména mužského rodu Junias;
- g: samotná hypotéza, že Junias je zkráceným tvarem z Junianos nebo Junianus se potýká s vážnými teoretickými problémy.

¹ Epp, Junia, str. 23-24.

Body a až e by samy o sobě vážně nasvědčovaly, že při překladu je nutné zvolit Junia. Bod f je ale zásadního charakteru, protože ukazuje, že tvar Junias či od něj odvozené pády se na žádném dochovaném záznamu nenachází a že tak existují pouze v teoretické oblasti.

B: Rozbor názorů církevních otců nebo učenců z prvních 12 století n. l.

Epp se odvolává na jednoho z nejvýznamnějších současných novozákonních komentátorů, Josefa A. Fitzmeyera, který ve svém Komentáři k dopisu Římanům uvádí šestnáct významných řeckých nebo latinských církevních představitelů, kteří bez rozdílu chápali Ιουνιαν ως ženské podstatné jméno vlastní Junia. Mezi jinými jsou zahrnuti: Origen (185-254), Ambrosiaster (ca 375), Jan Zlatoústý (ca 344/354-407), Jeroným (ca 345-419), Jan z Damašku (675-749), Petr Abelard (1079-1142) a Petr Lombard (1095-1169). Obdobný názor měl i Ambrož (339-397), významný latinský církevní otec, který pokřtil sv. Augustýna.²

Značnou výpovědní hodnotu má například toto vyjádření Jana Zlatoústého:

„Pozdravujte Andronika a Junii..., kteří jsou jedineční mezi apoštoly: být apoštolem je veliká věc. Ale být někým jedinečným mezi apoštoly – jenom pomysli, jak úžasný to chvalo zpěv! Jsou jedinečnými na základě svých skutků a dokonalých ctností. Vskutku, jak veliká musela být moudrost této ženy, že byla uznána za hodnou apoštolského titulu.“³

Tak není vcelku žádných pochyb o tom, že v období, o kterém bychom předpokládali značné androcentrické tendence, panovala jednoznačná shoda o tom, že Ιουνιαν z Římanům 16:7 byla jedinečnou ženou a váženým a ctěným apoštolem z 1. století n. l., milovanou spolupracovnicí apoštola Pavla. Jak a kdy došlo k tomu, že z ženy se stal muž, z Junie Junius?

Ačkoli se protestanté budou možná divit, byla to převážně jejich záležitost, konkrétně záležitost dvou slavných reformačních učenců, francouzského humanisty Jacques Lefèvre d'Étaples neboli latinsky Jacoba Fabera Stapulensise neboli německy Jakoba Fabera (1455 – 1536), a jednoho z nejznámějších protestantů vůbec, Martina Luthera.

² Epp, Junia, str. 32.

³ Epp, Junia, dtto.

C: Konec Junie, začátek Junia

Je pravda, že první, kdo kdy ztotožnil jméno Ιουνίαν z Římanům 16:7 s apoštolem-mužem, byl katolický arcibiskup Aegidius římský (ca 1243/7-1316).⁴ Nicméně to byl až vlivný Jakob Faber, který ve svém komentáři k 16. kapitole Římanům zahrnul Ιουνίαν nikoli mezi skupinu žen, ale mezi muže, které podle něj Pavel pozdravoval. Právě na něj pak navázal Martin Luther, který ve své práci údajně kladl na Faberův komentář kladl značný důraz. Ať již byl vliv Fabera na Luthera velký nebo zanedbatelný, není sporu o tom, že Lutherův překlad Bible byl a je jedním z nesmrtelných počinů člověka jak na poli náboženském, tak i literárním a jazykovém. A takto zní v Lutherově překladu (1534) Římanům 16:7:

„Grüsset den Andronicum und den Juniam“.

Tentýž text přeložený do češtiny pak musí být: „Pozdravujte Andronika a Junia“, protože oba dva použité členy 4. pádu (*den Andronicum a den Juniam*) jsou pro podstatná jména mužského rodu. Kromě toho Lutherovy spisy obsahují i následující komentář: „Andronikus a Junias byli slavní apoštolové“ a „pozdravujte muže Andronika, a Junia, který je z rodu Juniů, oba muže, kteří jsou významní mezi apoštoly“.⁵ Německá novožákonní profesorka, Luisa Schottroff, která v současné době působí v Kalifornii na univerzitě v Berkely, se o Lutherově vlivu v souvislosti s Římanům 16:7 vyjádřila následovně: „Názor, že Junia nebyla ženou, ale mužem Juniem, se začal objevovat až ve středověku, a převládá především v důsledku Lutherova překladu“.⁶

V tomto místě můžeme dojít k závěru, že se zdá nanejvýš pravděpodobné, že osoba pozdravovaná Pavlem v dopise Římanům 16:7 byla žena jménem Junia, která díky svým ctínostem a práci pro Krista byla Pavlem i ostatními apoštoly pokládána za výjimečnou osobnost i mezi apoštoly samotnými. Teprve ve 13. století, a zejména s nástupem protestantismu, se začíná prosazovat myšlenka, že Pavel pozdravuje muže, který se jmenuje Junius. Tato hypotéza je později gramaticky postavena na tvrzení, že výraz Ιουνίαν může být *bud'* 4. pádem ženského vlastního jména, které v 1. pádě zní Junia, *nebo* že ten samý výraz (Ιουνίαν) může být 4. pádem mužského vlastního jména, jehož 1. pád by zněl Junias. Tvar Junias měl přitom údajně být 1. pádem zkrácené formy řeckého vlastního Junianos nebo latinského vlastního jména Junianus. Proti této hypotéze ale stojí značná řada důkazů, které ukazují na její neoprávněnost – zvláště průkazným se zdá tvrzení, podle kterého se až do dnešních dnů v písemnostech tehdejšího řecko-římského světa nepodařilo nalézt žádné maskulinní tvary zkráceného vlastního podstatného jména mužského rodu Junias. Přesto Junias, který, jak se zdá, nikdy neexistoval, hrál v posledních pěti stoletích dominantní roli v mysli překladatelů Bible, a proto i v mysli jejich čtenářů na celém světě. Jak je to možné?

⁴ Epp, Junia, 35

⁵ Epp, Junia, 38

⁶ Epp, Junia, dtto.

Část II: Junia/Junias a textová kritika

Na konci 19. století byla tedy situace taková, že v odborných, a proto i laických kruzích bylo běžně chápáno, že Pavel v závěrečné kapitole dopisu Římanům pozdravuje apoštola Junia. Tak posledních 5 století zcela vymazalo jasný názor, který na tento text panoval převážnou část doby existence církve. Dalo by se přesto předpokládat, že závěrečná část 19. století vnese do sporného chápání jasno, a to především proto, že toto období (v návaznosti na úsilí učenců z předcházejících dvou století) zaznamenalo jeden z vrcholných projevů textové kritiky – vytvoření rozsáhlého kritického textového aparátu k řeckému Novému zákonu, a z něj plynoucího vytříbeného textu řeckého Nového zákona. Ještě než přejdeme k památnému roku 1881 a dvěma britským učencům, Westcottovi a Hortovi, musíme uvést několik stručných poznámek k přenosu textu Nového zákona od 1. století až do současnosti.

A: Stručná historie přenosu textu Nového zákona⁷

Je známou skutečností, že nemáme k dispozici žádný původní řecký rukopis Nového zákona – to jest nejenom Nového zákona jako celku, ale ani žádné z jeho částí (evangelíí, epištol, Zjevení). Čím disponujeme jsou kopie kopií, tedy ručně psané opisy, z nichž nejstarší (v podobě několika fragmentů) datujeme do 2. století n. l. S přibývajícím časem a přibývajícím počtem křesťanů také docházelo k přibývajícím počtu opisů, které se lišily ve své kvalitě, jež byla dána kvalitou opisovače. V podstatě ale platí zásada, že v každém ručně opisovaném textu se s největší pravděpodobností vyskytne chyba. Chyby při ručním opisování řeckého Nového zákona pak rozdělujeme do několika kategorií. Například i sebelepší a sebezbožnější opisovač, píše-li rukou, udělá *neúmyslné* chyby. Někteří opisovači měli pocit, že jejich předloha je gramaticky nebo slohově nejasná, a proto upravili text tak, jak se *domnívali*, že má správně znít. Jiní do jimi pořizované kopie *doplňili* písmeno, slovo nebo větu podle textu, který měli naučený z paměti a který pokládali za správný, ačkoli předloha zněla jinak. A jiní *úmyslně pozměnili* znění textu, protože chtěli podpořit určitou nauku nebo svoji představu o této nauce.⁸

Opisy se ale také lišily podle toho, v jaké oblasti šíření křesťanství vznikaly. Poznáme to kromě jiných ukazatelů také právě proto, že rukopisy nacházené v těchto různých oblastech vykazují stejné druhy chyb, které při opisování vznikaly. Podle Raymonda Browna, který v *Úvodu do Nového zákona* problematiku přenosu textu řeckého Nového zákona rozebírá, lze dochované rukopisy rozdělit do několika textových „rodin“.⁹ První z nich jsou rukopisy, které mají svůj základ v oblasti Alexandrie a jejího okolí. Ty jsou charakteristické tím, že text Nového zákona je v řadě úseků kratší, než texty z druhé „rodiny“, která je nazvána „Západní“. Do ní spadají rukopisy, které obíhaly v „západní“ části tehdejšího světa, především v severní Africe, Itálii a Gálii. Jejich charakteristickým znakem je to, že řecký text v různých částech rozšiřují interpolacemi (vloženým písmenem, slovem, větou atd.). To vedlo k tomu, že například text biblické knihy Skutků je v podání textů Západní rodiny ve srovnání s rodinou Alexandrijskou o 10 procent delší. Třetí „rodinu“ vytvářejí texty, které mají svůj původ v Cesareji, kdysi hlavním středisku palestinského křesťanství. Poslední, „Byzantskou“ rodinou jsou pak texty řeckého Nového zákona, které byly používány Byzantskou církví. Ty nás vzhledem k našemu tématu budou zajímat nejvíce.

⁷ Bruce Metzger, Textový komentář k řeckému Novému zákonu, 2007, str. 3-10.

⁸ Bart Ehrman, Ortodoxní zásady do Písma, 1993, Oxford University Press.

⁹ Raymond Brown, An Introduction to the New Testament, Doubleday, 1997.

Byzantská textová rodina opisů řeckého Nového zákona

Byzantská rodina řeckého textu Nového zákona se stala normativním textem od 6. století dále, ačkoliv některé úseky z těchto rukopisů sahají zpět až do Antiochie 3. století. Kladem Byzantských rukopisů je to, že se zachovaly ve velkém množství a že jsou charakteristické svojí úplností a srozumitelností. Podle textových kritiků je však jejich problémem ta skutečnost, že ve snaze učinit text co nejlepším, opisovači s textem často pracovali, aby jej „vylepšili“. To vedlo například k tomu, že když měli k dispozici dvě předlohy různého znění, snažili se uplatnit obě varianty a problematická místa co nejlépe sjednotit (konflace textu) nebo je uvést do souladu (harmonizace textu). To samozřejmě vedlo k vytvoření textu, který se od původní předlohy odlišoval. Nicméně Byzantský text byl až do vynálezu knihtisku všeobecně považován za nejlepší a autoritativní, a některými odborníky je za takový pokládán až dodnes.

B: Erasmus Rotterdamský (1446/9 - 1536) a textová kritika

Gutenbergův vynález knihtisku v polovině 15. století se stal přelomem v dějinách lidstva, a protože dějiny lidstva byly a jsou dějinami náboženství, stal se také přelomem v dějinách textové kritiky Bible. Až do vynálezu knihtisku bylo totiž zřejmé, že s každým ručním opisem řeckého Nového zákona vznikne opět jeho nová varianta, protože písař se neubrání (úmyslným či neúmyslným) chybám. Knih tisk však znamenal odstranění lidského faktoru, a v tomto případě to znamenalo velký přínos, neboť, jak z přecházejícího logicky plyne, znamenal odstranění chyb při opisování.

Jedním z prvních, kdo tuto skutečnost pochopili, byl Erasmus Rotterdamský, který také připravil k vůbec prvnímu strojovému vydání předlohu řeckého Nového zákona, která byla vytištěna v Basileji v roce 1516. Erasmus vycházel z Byzantských řeckých rukopisů, které pro stanovení nejlepšího znění pečlivě srovnával. Jeho problémem ale bylo to, že různých řeckých verzí, ze kterých vycházel, neměl příliš mnoho – disponoval zřejmě jenom šesti manuskripty. Ve skutečnosti pro převážnou část textu používal dva řecké opisy Nového zákona, které měly domovské místo na univerzitě v Basileji – jeden pro evangelia a druhý pro Skutky a epištoly, přičemž oba dva řecké opisy pocházely z 12. století. Podkladem pro text Zjevení mu byl řecký opis pocházející rovněž z 12. století, který mu zapůjčil jeho přítel Reuchlin.¹⁰

Je však zásadní si v této souvislosti uvědomit, že Erasmus pokládal osobu pozdravovanou Pavlem v Římanům 16:7 za ženu a apoštola. Spolu s textem řeckého Nového zákona Erasmus totiž v roce 1516 také publikoval svoje *Vysvětlivky k Novému zákonu*, v nichž v komentáři k Římanům 16:7 uvedl, že se jedná o ženu jménem Junia.¹¹

C: Theodor Beza a Textus Receptus – Přijatý text

Zájem byl obrovský a Erasmus se záhy, v roce 1519, dočkal vylepšeného druhého vydání, které bylo zbaveno některých předcházejících chyb. Toto vydání se také stalo podkladem pro Lutherův překlad do němčiny (1522) i pro Tyndalův překlad do angličtiny (1525) a bylo rovněž hlavním textovým zdrojem pro Kalvinova přítele ze Ženevy Theodora Bezu, který v letech 1565-1604 vydal řecký Nový zákon devětkrát – poslední, desáté vydání vyšlo po jeho smrti v roce 1611. Bezova vydání byla rovněž nesmírně žádaná a vážená a jeho řecký text

¹⁰ Bruce Metzger, str. 8
¹¹ Epp, Junia, str. 28

Nového zákona byl použit pro dosud nejznámější, nejrozšířenější a nejlivnější knihu v anglickém jazyce, *Bibli Krále Jakuba* (Autorizované vydání) z roku 1611.

Theodor Beza svojí neúnavnou vydavatelskou činností přispěl k vytvoření termínu, který nese latinské označení *Textus receptus*, což je označení textu, který do češtiny překládáme jako *Přijatý text*. Při čtení prací z oblasti textové kritiky narazíme často na vysvětlení, že například *Bible krále Jakuba* z roku 1611 byla překládána na základě *Přijátého textu*. To je pravda tehdy, jestliže tímto výrazem chápeme, že byla překládána na základě Erasmova, potažmo Bezova textu. Chronologicky je to však tak, že termín *Textus Receptus* byl do našeho názvosloví zaveden až 22 let po vydání *Bible krále Jakuba*, a to dvěma tiskaři z Leidenu, Bonaventurou a Abrahamem Elzevierem. Ti totiž v předmluvě k vydání řeckého Nového zákona v roce 1633 uvedli následující, dnes již slavná slova: „*Textum ergo habes, nunc ab omnibus receptum, in quo nihil immutatum aut corruptum damus – a tak zde máš [drahý čtenáři,] text, který je přijímaný všemi, ve kterém nic nebylo změněno nebo pokřiveno*“. A v určitém smyslu vyjadřovala tato hrdá slova pravdivou skutečnost: vždyť od Erasmova vydání až k oběma tiskařům z Leidenu vyšlo celkem 160 edicí řeckého Nového zákona, které byly identické svým obsahem a které zasáhly do té doby nevídaný počet lidí – opravdu, text přijatý všemi!

D: B. F. Westcott a F. J. A. Hort a památný rok 1881

Ačkoli byl *Textus Receptus*, který se řadí mezi Byzantskou rodinu rukopisů, od 16. století skutečně přijímán téměř všemi, v průběhu 19. století začalo být čím dál tím více zřejmé, že znění tohoto textu se častokrát dramaticky odlišuje od znění řeckého textu, který je předložen v ostatních rodinách biblických manuskriptů, zejména od textů Alexandrijské rodiny.

Jeden z prvních významných filologů, který se (v roce 1831) odklonil od *Přijátého textu*, byl německý akademik, profesor Humboldtovy univerzity Karl Lachmann. Druhým světoznámým badatelem byl v tomto směru Constantin von Tischendorf, který v polovině 19. století (1844) v klášteře sv. Kateřiny objevil, a posléze i získal, celý Sinajský kodex. V průběhu let 1841 až 1872 Tischendorf vydal několik kritických edicí řeckého textu Nového zákona, které na mnoha místech poukazovaly na zřetelný rozdíl mezi *Přijatým textem* a ostatními starobylými řeckými rukopisy, včetně Sinajského rukopisu.

Vyvrcholením těchto kritických prací byl v roce 1881 počín dvou profesorů z Cambridgeské Univerzity, B.S. Westcotta a jeho kolegy F.J.A. Horta. Ti po několika desítkách let (1853-1881) pečlivých studií a srovnávání jim dostupných rukopisů (základem jim byl především Sinajský kodex, a částečně i Vatikánský kodex – oba dva jsou datovány do 4. století n. l.) uveřejnili text, který označili jako *Neutrální text*. *Neutrální text* měl podle nich být vyvrcholením biblické textové kritiky, a je pravdou, že až do dnešních dnů zůstal pevným základem pro všechny další badatele a vydavatele kritických edicí řeckého Nového zákona, jmenovitě Eberharda (otec) a Erwina (syn) Nestleových, Kurta a Barabary Alandových a Bruce Metzgera.

Jak se Westcott a Hort postavili k otázce, kterou řešíme, totiž koho Pavel pozdravuje v Římanům 16:7? Je pozoruhodné, že ačkoli se Westcott a Hort často s Byzantským textem, představovaným v podobě *Textu Receptu*, rozcházel, v tomto případě se s ním ztotožnili a upřednostnili *Ιουβίαν* jako Junii. A obdobně tomu bylo s Lachmanem a Tischendorfem. I oni se k Byzantskému textu mnohdy vyjadřovali skepticky – ale v případě Římanům 16:7

i oni uváděli Ἰουνίαν jako Junii.¹² Jestliže tedy bývá zvykem mluvit o Westcottově a Hortově textu jako o přelomu v dějinách stanovení původního originálu řeckého Nového zákona (jakkoli je tvrzení o tom, že se můžeme dosíci znění původního originálu, nadnesené), zaznamenejme, že oba dva učenci se přikláněli k názoru, že Pavel v Římanům 16:7 pozdravuje ženu a apoštola, Junii.

Ale nejenom to. Po Westcottovi (zemřel 1901) a Hortovi (zemřel 1892) převzal štafetu vydávání kritického textu řeckého Nového zákona německý učenec Eberhard Nestle (1851 až 1913), který v období 1898 až 1913 vydal čtyři kritické edice řeckého Nového zákona, z nichž všechny v Římanům 16:7 uváděly Ἰουνίαν jako Junii.¹³

Část III: Junia/Junias od roku 1913 do současnosti

Tak pozorujeme, že v průběhu dějin obecně až do roku 1913 převládala naprostá shoda, že v původním řeckém textu Nového zákona a v jeho kritických edicích (nikoli v jeho překladech, například do němčiny, viz Luther, nebo do češtiny, viz *Bible Kralická*) Pavel v dopise Římanům 16:7 pozdravuje ženu, která byla apoštolem a která se jmenovala Junia. Jak je tedy možné, že došlo k tomu, že pro generace čtenářů Bible ve 20. století byla tato jednoduchá skutečnost naprosto zatajena? Vždyť jenom připomeňme, že pro českého čtenáře *Bible Kralické, Ekumenického překladu, překladu Petrů a Překladu nového světa* jde v Římanům 16:7 jednoznačně o muže, Junia. Totéž platí pro všechny německé čtenáře Bible, kteří čtou do dnešní doby nesmírně populární Lutherův překlad. Obdobně se jedná o muže jménem Junius i pro všechny čtenáře například těchto anglo-amerických překladů: *Rotherham Bible* (1872), *Revised Version* (1881), *American Standard Version* (1901), *Moffatt* (1913), *Revised Standard Version* (1946), *New English Bible* (1961), *Jerusalem Bible* (1966), a pro jeden z vůbec nejpobulárnějších překladů v anglo-americkém světě, *New International Version* (1973).¹⁴

Jak a kdy tedy došlo k arbitrární záměně ženského jména Junia za mužské jméno Junius?

Jedním z mužů, kteří v tomto procesu seřáli rozhodující roli, byl Joseph Barber Lightfoot (1828 až 1889), profesor z Cambridge, a v letech 1879 až 1889 biskup z Durhamu. J. B. Lightfoot je až dodnes uznávaným biblickým učencem. Pro Svědky Jehovovy bude zajímavé, že se na něj odvolává i Raymond Franz, ve svém monumentálním díle *In Search of Christian Freedom*, str. 53, 57, 60, 66, angl. (česky vyšlo v roce 2007 pod názvem *Hledání křesťanské svobody*), a to, že byl biskupem z Durhamu je více než vypovídající – vznik biskupství durhamského se datuje do 10. století n. l. a jeho biskup je vždy členem anglické Sněmovny Lordů.

Je přitom patrné, že to byl právě on, kdo vahou své osobnosti stál v anglických překladech za změnou Junie v Junia, a že k této události došlo v roce 1881. Tehdy totiž v Anglii vyšel překlad Bible, označený jako *Revised Version*, Revidované vydání. Na této nové anglické verzi se kromě Lightfoota podíleli nejlepší učenci své doby, a velmi populární se stala také proto, že byla oficiálně uznána a schválena jako revize Bible krále Jakuba.

¹² Epp, Junia, str. 28 – 29, 62

¹³ Epp, Junia, str. 63

¹⁴ Epp, Junia, str.66

A byl to právě J.B. Lightfoot, který v roce 1881 v komentáři k Římanům 16:7 uvedl:

Zdá se pravděpodobným, že bychom měli pro jméno Ἰουνίας použít tvar Junias (to jest Junianus), a nikoli Junia.¹⁵

Je přitom pozoruhodné, že jediným důvodem, který jinak velmi důsledný učenec Lightfoot pro tuto změnu uvedl, bylo to, že obě osoby, které Pavel v Římanům 16:7 pozdravuje, byly „významné mezi apoštoly“, a proto se v případě Ἰουνίας musí jednat o muže Junia, protože „všichni apoštolové byli muži“. To byl jediný argument, proti kterému ale stály názory všech církevních představitelů prvních dvanácti století církevních dějin, vyjádření jeho přátel a kolegů Westcota a Horta¹⁶, a dále skutečnost, že jméno Junias nešlo nijak doložit!

Přesto se jeho názor mezi překladateli a exegetiky prosadil, přičemž nemalou roli přitom sehrála jak váha Lightfootovy osobnosti, tak nesmírné rozšíření *Revidovaného vydání* a úcta a vážnost, kterým se tento překlad těšil, protože byl založen na téměř posvátné *Bibli krále Jakuba*.¹⁷ Paradoxní vzhledem k našemu tématu ovšem bylo – ještě jednou pro pořádek připomeňme – že v *Bibli krále Jakuba* (původní předloha) máme apoštolku Junii, zatímco v *Revidovaném vydání* (upravená předloha) apoštola Junia.

Dalším krokem k prosazení změny bylo to, že Erwin Nestle po smrti svého otce Eberharda Nestleho ve svých kritických vydáních řeckého Nového zákona ponechal Ἰουνίας pouze ve vydáních z roku 1914 až 1923. Počínaje rokem 1927, a v každém následujícím kritickém vydání, začal místo ženského „pozdravujte Junii“ používat maskulinní „pozdravujte Junia“. K této praxi se přidal i jeho spolupracovník Kurt Aland, který po smrti E. Nestleho v roce 1972 vydávání kritického textu řeckého Nového zákona převzal a pokračoval v této práci až do své smrti v roce 1994.¹⁸

Stejně pak postupoval i redakční výbor druhé entity, která je autoritou při vydávání kritických textů řeckého Nového zákona a která se nazývá United Bible Societies – UBS. Ta se na vydávání kritických textů řeckého Nového zákona podílí od roku 1966, a text, který vydává, je naprosto totožný s textem, který vydávali/vydávají učenci Nestle a Aland, respektive jejich pokračovatelé (jak uvedeno, Erwin Nestle zemřel v roce 1972 a Kurt Aland zemřel v roce 1994).¹⁹

Ve druhé polovině 20. století se však začaly vést stále důraznější diskuse o tom, jaká byla úloha žen v církvi prvního století, zejména v církvích založených apoštolem Pavlem, a Junia/Junias se stali podstatnou součástí těchto debat. Výsledkem bylo, že arbitrání odstranění jména Junia z Římanům 16:7 se stalo neudržitelným, a kritická vydání řeckého Nového zákona z poslední doby odrážejí tuto skutečnost.²⁰ Tak se počínaje rokem 1998 jak Nestle-Aland, tak UBS navrátili k tomu, že ve svých vydáních, která jsou autoritativní pro textové kritiky i pro překladatele Bible do národních jazyků, opět uvádějí „pozdravujte Junii“ (Ἰουνίας) jako 4. pád ženského podstatného jména vlastního, jehož 1. pád j. č. je Junia.²¹

¹⁵ Epp, Junia, str. 26, 65, 67.

¹⁶ Epp, Junia, str. 28

¹⁷ Epp, Junia, str. 65, 67

¹⁸ Epp, Junia, str. 62, 63

¹⁹ dtto

²⁰ Bruce Metzger, str. 475-476

²¹ Dtto; rovněž Epp, Junia, str. 49-52

Část IV: Andronicus a Junia, „významní mezi apoštoly“

Pavel v Římanům 16:7 posílá pozdravy dvěma lidem, které osobně a důvěrně zná, protože oba dva jsou jeho krajané (Židé), oba dva s ním byli ve vězení a oba dva jsou významnými osobnostmi i mezi apoštoly samotnými – muže Andronika a ženu Junii.

Pokud bychom měli jeho pozdrav rozvést tak, že by každého z nich pozdravoval jednotlivě, a zůstat přitom v intencích současného českého jazyka, pak by pozdrav v Římanům 16:7 (volně podle NBK) zněl:

Pozdravte Andronika, mého krajana a spoluvězně, významného apoštola, který patřil Kristu dříve než já. Pozdravte Junii, moji krajanku a spoluvězeňkyni, významnou apoštolku, která patřila Kristu dříve než já.

Může být žena apoštolem?

Komentátoři, kteří si navykli na mužskou hegemonii, se ovšem takovému znění brání, a to i v případě, že na základě důkazů zvažují, zda by Junia nemohla být přece jen žena. Je patrné, že v tomto případě, a pochopitelně v celé řadě dalších oblastí, se určitá mužská část vědecké obce jenom obtížně brání androcentrismu.

Androcentrismus je název pro smýšlení, které dovozuje, že muž (řecky andro-) je středem veškerého světového dění jak kulturního a sociálního, tak ekonomického a politického a dalších, včetně *biblického*. Androcentricí mohou být muži, kteří jinak vykazují celou řadu chvályhodných vlastností, například vysokou vzdělanost, inteligenci a odbornou erudici.

Jako konkrétní příklad projevů androcentrismu, kromě již zmíněného (a jinak skutečně velmi váženého a přijímaného) J. B. Lighfoota můžeme uvést vlivný komentář k Římanům z přelomu století (1895-1902), který vypracovali W. Sanday a A. C. Headlam. Tito autoři uznávají, že řecké výrazy ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποστόλοις (episēmoi en tois apostolois) znamenají „významní mezi apoštoly“, a že všichni patrističtí komentátoři to tak také chápali.²² Kromě toho Sanday a Headlam uznávají, že vše nasvědčuje tomu, že Junia je žena. Navzdory tomu ve svém komentáři uvádějí, že se musí přiklonit k tomu, že Ιουνίαν je odvozeno od Junias a že jde o muže. Důvod? Jestliže je Ιουνίαν významným apoštolem, pak Ιουνίαν nemůže být žena.²³

Jinými slovy: vše nasvědčuje tomu, že Pavel pozdravoval Junii, ale protože by tím Junia byla zařazena mezi apoštoly, není to možné, neboť ženy mezi apoštoly přece nemohly patřit!

Podobný postoj zaujali učenci o jedno století později, v roce 1994. Tehdy v Textovém komentáři k řeckému Novému zákonu také někteří členové výboru UBS „pokládali za nepravděpodobné, že by žena mohla být mezi těmi, kteří byli označeni jako ‚apoštolové‘, a pokládali uvedené vlastní jméno za maskulinum“.²⁴

²² Epp, Junia, str.69

²³ Epp, Junia, str.71

²⁴ Dtto

Předmětem diskuse k Římanům 16:7 jsou tedy dva další body: 1. *Bylo a je apoštolství limitováno pohlavím?* a 2. *Jsou obě zmíněné osoby významnými osobnostmi mezi apoštoly nebo pouze těmi, které apoštolové dobře znají, váží si jich, oceňují atd.?*

Odpovědi pak mohou být různé podle toho, za koho dotyčný komentátor pokládá Ιουνιαυ. Například pokud je to v jeho mysli muž, tedy Junias, potom volně připustí, že se jedná o „významné apoštoly“. Pokud je ovšem na základě důkazů přesvědčen, že Ιουνιαυ je žena Junia, a přitom si neumí představit, že by ženy mohly být apoštoly, potom se podle něj v případě Andronika a Junie nejedná o „významné apoštoly“, ale pouze o osoby, které „apoštolové dobře znají“.

Poslední výše uvedené stanovisko zastávají například M. H. Burer a D. Wallace v článku *„Byla Junia opravdu apoštolem? Přehodnocení Římanům 16:7“* (*Was Junia Really an Apostle? A Re-examination of Rom 16:7*), který vyšel v roce 2001 v prominentním odborném periodiku novozákonních studií (*Journal for the Study of the New Testament*, NTS 47).²⁵

Povšimněme si tedy následného paradoxu: Sanday a Headlam na začátku 20. století uznávají, že řecké výrazy ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποστόλοις (episēmoi en tois apostolois) znamenají „významní mezi apoštoly“, protože předtím označili Ιουνιαυ za maskulinum, Junias. Oproti tomu Bure a Wallace ze začátku 21. století dovozují, že tatáž fráze, ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποστόλοις (episēmoi en tois apostolois) znamená „dobře známí apoštolům“, protože předtím označili Ιουνιαυ za femininum, Junii.²⁶

Tuto zmatečnou situaci v mužském myšlenkovém světě trefně vykreslují jejich ženské protějšky. Uveďme proto názory tří žen, které jsou svojí odborností na stejné úrovni jako jejich androcentričtí kolegové.

Bernadette Brooten, profesorka Křesťanských studií na Brandeis University (MA, USA), tento paradox v roce 1977 vyjádřila následovně: *„Protože žena nemohla být apoštolem, žena, která je zde nazvána apoštolem, nemohla být ženou“*.

Elizabeth Castelli, profesorka biblických studií na katedře náboženství na Barnardově univerzitě v New Yorku, v roce 1994 výstižně komentovala: *„Odkaz Pavla na Junii v Římanům 16:7 vedl k celé řadě zkomolených výkladů, jejichž vyvrcholením byla změna pohlaví v důsledku překladu“*.²⁷

A na závěr této části ještě připomeňme podrobnější shrnutí od Ann Graham Brock, která vystudovala prestižní Harvardskou univerzitu, kde také působila jako profesorka Nového zákona. Citát, který následuje, je z její práce *„Máří Magdaléna, první apoštol: zápas o autoritu“*, (*Mary Magdalene, the First Apostle: The Struggle for Authority*, Harvard University Press, 2003, str. 147):

„Tak se Junia stala dalším příkladem ženy, která v raných křesťanských dějinách byla nazvána „apoštolem“ a u které došlo k tomu, že od té doby bylo její postavení zlehčeno nebo zpochybněno. Pavel obecně termínem ἀπόστολος

²⁵ Epp, Junia, str.73

²⁶ Dtto

²⁷ Epp, Junia, str. 59

nijak neplýval, a to naznačuje, že rozeznával, jaký význam má tento výraz vzhledem k autoritě jako takové. To, že jej použil na ženu, je závažným důkazem skutečnosti, podle které označení „apoštol“ v rané církvi bylo nejenom velmi důležité, ale zároveň v sobě zahrnovalo i kategorii ženského rodu.“

Závěr: V 1. století byly Kristovými následovnicí ženy, které patřily k významným apoštolům

Pavel v poslední kapitole dopisu Římanům nechává v sedmém verši spolu s mužem, který se jmenuje Andronikus, pozdravovat také osobu, kterou označuje jako Ιουνιαν. Pro čtenáře Bible není na první pohled patrné, zda se jednalo o muže nebo ženu, především proto, že v prvních sedmi stoletích bylo Ιουνιαν bez příslušné diakritiky, která by jasně ukázala, zda se jedná o muže Junia nebo o ženu Junii.

Přesto se zdá, že mezi předními biblisty dnes panuje shoda v tom, že Pavel nechává pozdravovat ženu, Junii. Zároveň se zdá být velmi pravděpodobným, že Junia patřila mezi významné apoštolky, a to především proto, že splňovala následující kritéria pro apoštolát: byla pokřtěna na samotném počátku existence křesťanské církve; byla aktivní kazatelkou dobrého poselství o vzkříšeném Kristu; spolu s apoštolem Pavlem byla za svoji činnost a víru ve vzkříšeného Krista uvězněna.²⁸ Navíc je docela dobře možné, že se na ni vztahuje i další měřítko pro zařazení mezi apoštolky, a sice to, že byla mezi „více než pěti sty bratry“ a sestrami, kteří byli přítomni setkání se vzkříšeným Kristem. – 1 Korintským 15:6, 9.

Tvrzení, že Ιουνιαν byla žena, můžeme podepřít celou řadou dalších důkazů. Například tím, že během prvních dvanácti století křesťanské církve všichni bibliční komentátoři bez výjimky rozuměli jménu Ιουνιαν tak, že označuje ženu, Junii. A dále třeba tím, že Junia bylo běžné jméno, které se v Římě hojně používalo v době, kdy apoštol Pavel psal svůj dopis. Naproti tomu neexistuje ani jeden záznam z té doby, který by potvrzoval uměle vytvořenou hypotézu, podle které by Ιουνιαν mělo být tvarem mužského jména Junias, které samotné by mělo být zkrácenou formou řeckého Junianos nebo latinského Junianus.

Také Erasmus Rotterdamský pokládal osobu pozdravovanou Pavlem v Římanům 16:7 jak za ženu, tak za apoštolu. Když totiž spolu s kritickým textem řeckého Nového zákona v roce 1516 také publikoval svoje *Vysvětlivky k Novému zákonu*, v komentáři k Římanům 16:7 uvedl, že se jedná o ženu jménem Junia.

A je zásadní si uvědomit, že v komentáři k dílu, na němž spočívá veškerý základ moderní textové kritiky, v práci Westcotta a Horty z roku 1881, autoři zastávají názor, podle kterého jde v případě Ιουνιαν o ženu, Junii. Tento názor nakonec přijaly i obě v současnosti konečné autority pro posuzování původního textu řeckého Nového zákona, Nestle-Alan a UBS.

Uzavřeme tedy tím, že v současné době je textová otázka v Římanům 16:7 vyřešena. To ovšem zdaleka neznamená konec všem diskuzím. Jestliže totiž v první církvi byly některé ženy v úlohách apoštolů, ba dokonce významných apoštolů, pak také s největší pravděpodobností byly tyto ženy v postaveních, ve kterých vykonávaly autoritu s apoštolským úřadem spojenou: kromě kázání evangelia také vkládaly ruce na ostatní věřící

²⁸ Epp, Junia, str. 69, 70

„Pozdravujte Junii“

a organizovaly, vyučovaly a vedly sbory. Závěr, podle kterého mezi těmi, kdo se jim *podřizovali*, byli také *muži*, se zdá být logickým.

Tak vyjasněním původního znění pozdravu v Římanům 16:7 byla vypálena pouze první salva v zápase o nalezení původní tváře křesťanského sboru v prvních desetiletích jeho existence.

Jakoubek Stříbrný